

8. lekce

LITERATURA NA DVOŘE KARLA VELIKÉHO A JEHO NÁSTUPCŮ

9. STOL./I.

III. (po Alcuinovi)

Theodulf Orleánský (Theodulphus Aurelianensis, cca 760- 821)

Po Alkuinově smrti se stal hlavním Karlovým kulturním a literárním poradcem Theodulf Orleánský, Vizigót původem z Hispánie, který měl pravděpodobně¹ v kroužku dvorských vzdělanců jméno „Pindarus“. Karlovým přičiněním se stal biskupem v Orleánsu, odtud jeho přídomek. Po smrti Karla Velikého upadl do nemilosti u jeho nástupce Ludvíka Pobožného, byl obviněn z účasti na spiknutí proti panovníkovi a odsouzen k vyhnanství. V exilu, pravděpodobně v Le Mans, také zemřel.

Theodulf je autorem obsáhlého teologického díla. Je pravděpodobné, že právě on vypracoval první redakci tzv. *Libri Carolini*, franskou odpověď na domnělé usnesení Nikajského koncilu (787), týkající se uctívání obrazů.² Dále dogmatický spis *De Spiritu sancto*, v němž se řeší otázka již tehdy aktuální, ale definitivně rozhodnutá až o dvě stě let později, týkající se dovětku tzv. „filioque“.³

Z dnešního hlediska je Theodulf především básník. Z jeho delších básnických projevů je zajímavé vyprávění o cestě Burgundskem a údolím Rhône do Pyrenejí, kam cestoval jako králův posel, báseň má titul *Contra iudices*. Je to dlouhá skladba o téměř tisíci verších, má antické vzory (Horatius, Rutilius Namatianus), popis cesty ale zabírá jen její menší část, Theodulf se pak obrací k soudcům s výzvou, aby byli spravedliví; toto téma souvisí s Karlovým zákonodárstvím a s aplikací burgundského kmenového práva. Vedle kritiky básně přináší i historicky poučné popisy jednání provinciálních soudů.

V *drobných básních* najdeme různé motivy, Theodulfova poezie je srovnatelná s Alkuinovou. Převažují teologická a morální témata, často je oslavován panovník a členové jeho rodiny, většina skladeb je v elegickém distichu, menší část v hexametrech, objeví se i sapfická strofa. Zvláštní význam má jeho seznam četby *De libris, quos legere solebam*⁴ (*čítanka, 20a*), který má obdobný význam jako Alkuinův katalog knih školy v Yorku. Uvádějí

¹ Tak se běžně uvádí, naproti tomu F. Brunhölzl říká (I, 228), že nevíme nic o tom, že by měl ve dvorském kroužku jakékoli biblické nebo antické příjmení.

² Řecké koncilní dekrety byly do latiny přeloženy chybně, a tak vzbudily u franských teologů dojem, že dekrety podporují modlářské uctívání obrazů. Rukopis Theodulfova náčrtu je chován ve Vatikánu (Vat. lat. 7207) a obsahuje marginálie, které by snad mohl zapsat sám císař.

³ Šlo o to, má-li být v nikajském vyznání víry u článku o Duchu svatém uvedeno, že pochází i Otce „i Syna“, což bylo do Credo vkládáno původně v Hispánii, Karel ve své říši tento dovětek zaváděl. V roce 1054 došlo kvůli tomuto dogmatickému sporu k roztržce mezi západním a východním křesťanstvem.

⁴ Má 65 veršů, v čítance otiskujeme pouze 1-21.

se také dvě Theodulfovy ekfrase: popis zobrazení stromu svobodných umění na míse (*De septem liberalibus artibus in quadam pictura depictis*) a zobrazení Matky Země doprovázené alegorickými postavami (*Imago terrae in modum orbis*).

Theodulfův *vlastní epitaf* podává základní události z básníkovy života (*čítanka, 20b*).

Angilbert (Angilbertus Centulensis, + Saint Riquier, 814)

Původem již Frank, jako člen dvorského Karlova učeného kroužku měl příjmení „Homerus“. Byl Alkuinovým žákem; z jeho nelegitimního svazku s dcerou Karla Velikého Bertou se narodili dva synové, z nichž jeden, Nithard, byl historikem na dvoře Ludvíka Pobožného (viz dále). O temperamentu a světských sklonech tohoto svého žáka se Alkuin zmiňuje na dvou místech své korespondence. Karel Angilberta na konci 8. století jmenoval laickým opatem v klášteře St. Riquier (pův. „Centula“) v severní Francii a svěřil mu péči o vybudování výstavného komplexu klášterních budov. Z této aktivity vzešla Angilbertova zpráva *De restauratione monasterii Centulensis*, cenný dokument o klášterních budovách a jejich přestavbě a *Institutio de diversitate officiorum* (ustanovení pro klášterní život). V této své funkci vybuodoval Angilbert v St. Riquier jednu z nejvýznamnějších soudobých klášterních knihoven, měla asi 200 svazků.

Kromě těchto pojednání se od Angilberta dochovalo několik kratších metrických skladeb jednak dvorského obsahu (např. básnický list Petrovi z Pisy nebo panegyrik na Karla Velikého), jednak související s jeho opatskou funkcí (epitafy, nápisy, modlitby, v jednom z rukopisů je zapsán jeho veršovaný úvod a epilóg k Augustinovu spisu *De doctrina christiana* (*čítanka, 21*).

Angilbert byl považován za autora tzv. Paderbornského eposu („Carolus Magnus et Leo papa“ – viz dále), dnes je tato atribuce vyvrácena.

Carolus magnus et Leo papa – Paderbornský epos

Pod vlivem Karlovy korunovace a snad i začátku nového století byla složena báseň, epos či spíše epylion o 536 verších, v jejím rukopise (St. Gallen) není uveden titul ani autor. Bývá označována též jako „Paderbornský epos“. Oba tituly skladby vznikly na základě toho, že popisuje setkání obou mužů v Paderbornu roku 799 (viz pozn. 1 k tomuto oddílu).

Z největší části je věnována oslavě Karla Velikého. Hned na počátku je Karel nazván majákem Evropy („pharus“ – je převzato z Venantia Fortunata, Vita S. Martini, kde je majákem sv. Martin) a Karel je nejen maják Evropy, ale slunce, které osvětluje celý svět.

Vedle dalších Karlových skvělých a vlastností, jako je např. spravedlnost, je zde oslavena také Karlova učenost a jeho duchovní moudrost (vv. 67-87; *čítanka*, 22).

„Pius Aeneas“ se v tomto eposu proměňuje v „pius Carolus“, Karel je „novus Aeneas“, autor si nejen vypůjčuje vazby a poloviny hexametru z Aeneidy, ale přebudovává celý Vergiliův epos. Vidíme to např. na líčení Karlova snu, v němž se mu zjevil papež Lev, zcela podle vzoru Hektorova zjevení Aeneovi (vv. 324-331, srv. Aen. II, 268-297):

Sol fugit interea, lucem nox occupat umbris;
325 *Membra solo exoptant placidum defessa soporem.*
Portentum rex triste videt monstrumque nefandum
In somnis, summum Romanae adstare Leonem
Urbis pontificem mestosque effundere fletus,
Squalentes oculos, maculatum sanguine vultum,
330 *Truncatam linguam horrendaque multa gerentem*
Vulnera. Sollicitos gelidus pavor occupat artus
Augusti.

Toto Karlovo noční vidění otevírá poslední velkou pasáž textu, popis římské agrese proti papeži Lvovi, jeho zranění a útěku, slavnostního setkání při obřadném přijetí v Paderbornu a banket, po němž následuje noční odpočinek.

Není zcela jisté, není-li tzv. Paderbornský epos částí nějakého většího, dnes ztraceného, epického celku. V takovém případě by byl k dispozici další fragment, kterým by mohl celý epos začínat – je to tzv. **Hibernicus exul**: jsou to sto čtyři hexametry, v nichž autor dedikuje své verše Karlovi slovy *hos Carolo regi versus Hibernicus exul*. Pokud je však Carolus Magnus et Leo papa samostatný malý epos, máme před sebou příležitostnou skladbu, již sepsal patrně někdo z císařova průvodu, kdo byl dobře obeznámen se všemi událostmi a politickými souvislostmi.

Einhardus (Eginhardus, Einhard, 770-840)

Einhard patřil ke druhé generaci karolinských spisovatelů, byl stejně jako Angilbert franckého původu. Vychován byl ve Fuldě a pak u císařského dvora pod Alkuinovým vedením. Zde se stal jedním z předních a nejvěrnějších Karlových služebníků. Mimo jiné měl na starosti dvorské stavby, proto měl ve dvorském kroužku jméno Besaleel podle starozákonního budovatele archy úmluvy (Ex 31,2; někdy byl jmenován také „Nardus“). Svou pozici si udržel i za vlády Ludvíka Pobožného, na císařském dvoře však nezůstal, protože tam hrozilo příliš mnoho politických a osobních konfliktů a střetů mocenských zájmů a Einhard se odmítal

politického života aktivněji zúčastnit. Byl pak opatem několika klášterů. Z jeho opatského období pochází *soubor 71 listů*, které svědčí o Einhardově kulturní i politické aktivitě – jsou to útěchy, rady, doporučující listy, přímluvy. Ke konci života dostal Einhard od Ludvíka Pobožného některá území, na nichž vybudoval kostel nebo klášter. Ve Steinbachu, což je dnes místní část Michelstadtu (sev. od Heidelbergu), je tzv. Einhardova bazilika, jedna z mála dodnes dochovaných staveb karolinského období v Německu. Pro tuto baziliku si dal Einhard obstarat množství relikvií, mezi nimi získal z Říma ostatky sv. Petra a Marcellina. O jejich přenesení do Michelstadtu napsal v r. 830 zprávu, *Translatio*, v níž líčí četné zázraky, které ostatky po cestě způsobily.

Einhardovým hlavním dílem je *Vita Caroli* (čítanka,23). Je to jedinečný spis, inspirovaný Suetoniem, užívající klasické dikce. Incipit zní „*Vitam et conversationem et ex pate non modica res gestas domini et nutritoris mei Karoli postquam scribere animus tulit*“ a celá předmluva se prezentuje jako úvod k hrdinskému vyprávění ve stylu Aeneidy a připomíná i vazbami Ovidia (*animus fert*). Autor převzal také některé formulace z Vita S. Martini Sulpicia Severa. Ve 4. kapitole je podán rozvrh díla: *res gestae domi et foris*, pak *mores et studia*, dále *administratio regni*. Ještě předtím vypráví Einhard o prehistorii Karlovy vlády, v prvních třech kapitolách líčí konec merovejského období s vládou Pippina Krátkého, závěr spisu mluví o konci Karlova života.

Vita Caroli představuje důležitý pokus navázání na přerušenou literární tradici antické biografie; je to první světská biografie středověku, který doposud zná pouze biografii hagiografickou.

Překlad Petra Daniše: Einhardus: ... a neuniknout budoucímu věku – Vita Caroli Magni, Život a doba Karla Velikého, Praha 1998 (L E 14)

Moduin (Modoin) Augustodunensis (z Autunu, + 840-843)

Moduin, stejně jako Einhard, patří k posledním autorům, kteří byli ještě členy kroužku vzdělanců na Karlově dvoře, měl zde příjmení „Naso“. V roce 815 jej Karlův nástupce Ludvík Pobožný jmenoval biskupem v burgundském Autunu. Jeho literární pozůstalost je větší, zmíníme se však o dvou skladbách pod souhrnným titulem *Ekloga*, které jsou významné i tím, že odrážejí výměnu generací. Básník je sepsal brzy po Karlově korunovaci, mezi léty 804-814, a označuje je jako *gemini libri*; jsou složeny hexametrem a zarámovány prologem a epilogem v elegickém distichu. V prologu je básník označuje jako *velatum carmen*. Jako vzoru užil Calpurnia Sicula (pol. 1. stol. n.l.), který byl v jeho době známý méně, přímo se však inspiroval i Vergiliem. První z jeho skladeb je adaptací Vergiliovy první

eklogy: vystupují zde dva pastýři, *senex vates* (*miles*, který už složil zbraně a odpočívá pod košatým stromem) jako zástupce staré generace dvorských básníků, druhý, *puer*, zastupuje generaci mladou, a oba se pochopitelně ucházejí o přízeň císaře. Druhá báseň oslavuje příchod nového věku, Karlovy *translatio imperii*, a navazuje přímo na Vergiliovu čtvrtou eklogu.

*Aurea securis nascuntur regna Latinis,
alta reversuros iam cernit Roma tropheos,
gentibus una manet cunctis concordia pacis.*

Titul dvorského „Naso“ se zde uplatňuje i v dedikaci: „*Ille ego Naso tuus tibi carmina mitto pusillus*“.

O několik let později složil Moduin útěšnou báseň pro Theodulfa Orleánského, který byl ve vyhnanství v Angers. Toto *Rescriptum ad Theodulfum episcopum* je zajímavé i tím, že v něm autor odkazuje k osudům významných mužů antického i křesťanského období – Ovidia, Vergilia, Seneku, Boethia, apoštola Jana, Hilaria z Poitiers.

Okruh Karlových nástupců⁵

Ermoldus Nigellus

Tento básník patří již ke generaci Karlových nástupců, působil na dvoře Ludvíkova syna Pippina Akvitánského,⁶ byl však Ludvíkem Pobožným poslán do vyhnanství do Štrasburku. Zde asi v letech 826/8 sepisuje dlouhou elegickou skladbu *In honorem Hludouvici christianissimi caesaris augusti Ermoldi Nigelli exulis elegiacum carmen*; báseň má 2649 veršů rozdělených do čtyř knih, je to kompromis mezi žalozpěvem a panegyrikem; ačkoli se zde líčí události Ludvíkovy vlády, je metrem patrně podle vzoru Ovidiových listů z vyhnanství elegické distichon. Mnohé obrazy i líčení jsou přitom inspirovány Vergiliovou Aeneidou. Panovník je opěvován jako nositel *pietas*, v jiných pasážích se mluví o jeho válečných činech, *arma*, mimo jiné popisuje Nigellus jako první autor střet křesťanů se Saracény v Hispánii. Hlavním záměrem skladby je zjevně srovnání vlády Karla Velikého s Ludvíkovou, které má vyznít jednoznačně v Ludvíkův prospěch. Dále sepsal Ermoldus Nigellus dva delší básnické listy určené Pippinovi.

⁵ Karel Veliký zemřel 28. ledna 814, tímto datem končí první epocha karolinské renesance. Brzy po císařově smrti sepsal neznámý autor, mnich kláštera v Bobbio, snad irského původu, *Placitus de obitu Caroli*.

⁶ Pippin Akvitánský byl jedním ze čtyř synů Ludvíka Pobožného (Lothar, Ludvík Němec, Karel Lysý), jemuž otec svěřil jako místokráli Akvitánii.

O Ermoldově životě nevíme nic jistého, neznáme příčinu jeho vyhnanství, ani nevíme, zda jej Ludvík povolal z vyhnanství zpět. Nemáme žádné doklady působení a dalšího života jeho tvorby v následujících dobách.

Nithardus (cca 800 – 845)

Historik Nithard byl vnuk Karla Velikého, syn Angilbertův a Karlovy dcery Berty, tedy Karlův vnuk. Jeho *Historiarum libri IV* (původní autorský titul se nedochoval) jsou jednou z prvních historických monografií, jejichž předmětem jsou současné události,⁷ situace v říši po smrti Ludvíka Pobožného, kdy mezi jeho syny došlo k bojům o nástupnictví. Těchto válečných událostí se Nithard osobně zúčastnil, což se odrazilo i v koncepci jeho díla: je pojato jako popis událostí přímým účastníkem, který v nich stál na straně Karla Lysého. Vedle osobních zážitků a setkání měl autor své literární vzory, Sallustiovy monografie, snad i Caesara, a Prudentiovu Psychomachii. Ve třetí knize „Historií“ jsou zapsány v románské i starohornoněmecké jazykové verzi i s latinským překladem tzv. přísahy štrasburské.⁸

Ionas Aurelianensis (Jonas z Orléansu, před 780 – Orléans 843)

Ionas pocházel z Akvitánie a pohyboval se v okruhu Ludvíka Pobožného, poté se přiklonil ke Karlu Lysému. Poté co Ludvík vyhnal Theodulfa z orléanského biskupského stolce, propůjčil jej právě Ionasovi – odtud jeho příjmení Aurelianensis.

De cultu imaginum je polemický spis proti ikonoklasmu, spíše než proti byzantským proudům je zaměřen proti ikonoklasmu západnímu, jež zastával turínský biskup Claudius. Dále je autorem dvou morálních spisů, zrcadel. Z nich první, s titulem *De institutione laicali*, je určeno laikům, později sepsal zrcadlo pro Pippina Akvitánského – *De institutione regia*. Ionas se věnoval také hagiografii, psal básně i listy.

Anastasius Bibliothecarius (snad 811/12 – Řím 897)

Tento významný spisovatel a politický činitel své doby, o němž se mluví také jako o vzdoropapeži v létě roku 855 (kdy se po smrti papeže Lva IV. prosazoval jako kandidát papežského úřadu proti Benediktu III.) ovšem k okruhu franckých vládců nepatří. Žil v Římě v okruhu papežské kurie, za papeže Hadriana II. (867-872) získal titul a funkci „Bibliothecarius Romanae ecclesiae“ (kancléř, správce archivu, tajemník). Jako papežský

⁷ Srv. výše *Historia Wambae regis* Juliana z Toleda.

⁸ Dohoda Karlových vnuků Karla Lysého a Ludvíka Němce proti třetímu, Lotharovi. Jsou cenné jako první doklad francouzského jazyka.

vyslanec byl několikrát v Konstantinopoli, překládal do latiny řecké texty, zejména akta koncilů a legendy, a na základě byzantské historiografie napsal kroniku *Chronographia tripartita*. Pro českou kulturu je důležité, že byl příznivcem misie Konstantina a Metoděje a za jejich pobytu v Římě u papeže Hadriana II.⁹ sepsal *Storiola inventionis S. Clementis* a *Sermo declamatorius Constantini Thessalonicensis*.

Johanes Diaconus (cca 825 - 880)

Stejně jako Anastasius působil v okruhu papežského dvora, avšak spíše již za Hadrianova nástupce papeže Jana VIII. (872-882) Jan Diaconus zvaný **Hymmonides**. Známe jej především jako autora významné legendy o papeži Řehoři Velikém, *Vita Gregorii Magni*.¹⁰ Toto obsáhlé hagiografické dílo psal Hymmonides na pokyn papeže Hadriana II. a zvolil pro ně neobvyklou strukturu. Výklad nebuduje na historickém nebo biografickém plánu, vzal si za základ Řehořův spis „Regula pastoralis“ a podle něj rozdělil svou legendu do čtyř knih. V první knize vypráví o Řehořově životě do doby, než se ujal papežského úřadu (*Qua ratione quibusque virtutibus ad pontificatum ascenderit*), ve druhé knize o Řehořovi jako papeži (mj. o jeho reformách včetně reformy liturgických a zavedení gregoriánského zpěvu (*čítanka*, 24)). Třetí kniha mluví o Řehořově učitelské činnosti a čtvrtá o tom, jak překonával své slabosti. Legenda má dvě předmluvy - dedikace papeži Janu VIII., první v elegickém distichu, druhou prozaickou.

Jan Diaconus je též autorem legendy o sv. Klementovi Římském, *Vita sancti Clementis*, již nedokončil, učinil tak až po Janově smrti Gaudericus, biskup ve Velletri, původně objednavatel tohoto hagiografického díla. Tato legenda má vztah ke slovanské misii Konstantina a Metoděje, neboť Gauderichova pasáž vypráví také o přenesení Klementových ostatků Konstantinem a stručně podává i Konstantinův život. Bývá uváděna jako Gauderichova legenda nebo jako Legenda italská, *Vita s. Constantini cum translatione s. Clementis*¹¹ (Pro tuto legendu opatřil Janovi řecký materiál Anastasius Bibliothecarius¹² stejně jako pro obsáhlejší historické kronikářské dílo, které měl Jan v úmyslu sepsat, ale v němž mu zabránila smrt).

Janu Diaconu Hymmonidovi, event. současnému autorovi s tímž jménem Johannes Diaconus, bývá připisováno básnické zpracování v rytmičných verších staršího textu z pozdně

⁹ Srv. *Magnae Moraviae Fontes historici* IV, s. 108 Anastasiovu zprávu o konstantinopolském synodu v překladu Jar. Ludvíkovského.

¹⁰ Řehořův život zpracoval již dříve Paulus Diaconus (viz výše).

¹¹ Podrobný výklad viz *Magnae Moraviae fontes historici* II, s. 120-122.

¹² Proto byla někdy legenda omylem připisována Anastasiovi, jindy zase biskupovi Lvovi z Ostie (+ 1015), který ji později přepracovával.

patristické doby *Cena Cypriani*. Je to text, o jehož smyslu a žánrovém zařazení je stěží možno říci cokoli definitivního. Názory badatelů se různí – jedni jej považují za biblickou parodii, jiní za mnemotechnickou pomůcku k biblickým knihám a událostem, za čistě zábavný text sympoziální literatury, jiní za dramatickou skladbu.¹³

¹³ Původní prozaická „Cena Cypriani“ se hlásí ke jménu kartaginského biskupa Thascia Caecilia Cypriana (o něm viz výše v kapitole o patristice), vznikla zřejmě v 5. stol. Ve středověku byla zpracována vícekrát (od Hrabana Maura až do 12. stol.). Problematikou a tradicí této skladby se zabývá i česká odborná literatura: Eva Stehlíková, *A co když je to divadlo*, Praha 1998, Lucie Doležalová, *Reception and its Varieties. Reading, Re-Writing, and Understanding Cena Cypriani in the Middle Ages*, Trier 2007.

ČÍTANKA

20a.

Theodulf Orleánský, *De libris quos legere solebam* (vv. 1-20)

- Namque ego suetus eram hos libros legisse frequenter,
Extitit ille mihi nocte dieque labor.
Saepe et Gregorium, Augustinum perlego saepe,
Et dicta Hilarii seu tua, papa Leo.
5 Hieronymum, Ambrosium, Isidorum, fulvo ore Iohannem.
Inclyte seu martyr te, Cypriane pater.
Sive alios, quorum describere nomina longum est,
Quos bene doctrinae vexit ad alta decus.
Legimus et crebro gentilia scripta sophorum,
10 Rebus qui in variis eminuere satis.
Cura decens patrum nec erat postrema piorum,
Quorum sunt subter nomina scripta, vide:
Sedulius rutilus, Paulinus, Arator, Auitus,
Et Fortunatus, tuque, Iuence tonans;
15 Diversoque potens prudenter promere plura
Metro, o Prudenti, noster et ipse parens.
Et modo Pompeium, modo te, Donate, legebam,
Et modo Virgilium, te modo, Naso loquax.
In quorum dictis quamquam sint frivola multa,
20 Plurima sub falso tegmine vera latent.

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi I. Ed. E. Dümmler. München 1978, s. 543.

20b.

Theodulf Orleánský, *Vlastní epitaf*

- Hesperia genitus, hac sum tellure sepultus,
Divisis spatiis lux obitusque patent.
Sub Carolo Magno terrarum principe partes
Has petii, civis clarus in arte fui.
5 Ille quidem celebris cunctis in finibus orbis
Prae reliquis solus regibus unus erat;
Francus, ingenuus, virtutum dote coruscus,
Sublimis, placidus, terribilisque, pius,
Cuius multiplici pollebat gratia luce,
10 Qui populi post se corda trahebat ovans.
Cuius enim tanta captus dulcedine veni,
Deserui patriam, gentemque, domumque, laremque.
Sub quo praeclaros gessi feliciter annos,
Praesul et abbatis libera claustra tenens.
15 Donec in agrum Ludovicus iure paternum
Successit, factus credulus, heu nimium!
Qui delatorum contra me falsa nocentum
Suscepit verba, quam pius certe mihi.
Is me tunc claustris servari iusserat heros,
20 Unde quidem voluit me revocare satis,

Redderet ut memet proprio miseratus honori,
 Quem vis eripuit dudum aliena mihi.
 Sed suprema dies iussu delata tonantis,
 Hac memet voluit ponere corpus humo.
 25 Hac peregrina igitur Theodulphus condor arena,
 Nec licuit proprio condere membra loco.
 Aurelianus erat sedes mihi, cuius in oris
 Inter oves vellem ossa locanda meas.
 Sed quia iudicio domini meruisse sepulcrum
 30 Istud praesumo hic habitare volo,
 Donec divino surgam de pulvere iussu.
 Venturus vultus iudicis ante mei.
 Ille meam novit quanto sit pondere causam,
 Seduci nullis quem scio posse dolis.
 35 Nunc pro me precibus supplex rogo, poscite cuncti,
 Optatam famulo ut mihi det veniam
 "Theodulphi famuli", devota mente dicatis.
 "Christe, tui, petimus, rex miserere deus".

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi I. Ed. E. Dümmler. München 1978, s. 444.

21.

Versus Angilberti

I.

Hic Augustini Aurelii pia dogmata fulgent,
 Quae de doctrina edidit almifica.
 Haec tibi multa docent, lector, quod quaeris honeste,
 Si replicare cupis scripta sacrata libri.
 5 Huius enim corpus, parvum quod cernitur esse,
 Continet insertos quattuor ecce libros.
 Primus enim narrat Christi praecepta tenere,
 Quae servare deus iussit in orbe pius:
 Rebus uti saeculi insinuans praesentibus apte
 10 Aeternisque frui rite docet nimium.
 Edocet ex signis variis rebusque secundus,
 Qualiter aut quomodo noscere signa queant.
 Tertius ex hisdem signis verbisque nitescit:
 Quid sint, quid valeant quaeque vitanda, canit.
 15 Tunc promit quartus librorum dicta priorum:
 Quid res, quid signa, quid pia verba docent,
 Qualiter et possint cuncta intellecta referre,
 Magno sermone intonat ipse liber.
 Summisse, pariter moderate, granditer atque,
 20 Lector, perlecta dic: Miserere deus.
 Hunc abbas humilis iussit fabricare libellum,
 Angilbertus enim vilis et exiguus,
 Quem daret ille pio caelesti numine fulso
 Hlodoico regi, qui est pius atque humilis,
 25 Qui sanctae sophiae certat rimare secreta
 Nobilis ingenio nocte dieque simul,

Quique etiam domini ac fratris praeclarus amator
Ingenti dictu permanet ore pio.
Quem deus omnipotens multos feliciter annos
30 Glorificet, servet, diligat, ornet, amet.

II.

Haec perlecta pii, lector, doctrina patroni,
In primis domino, totum qui condidit orbem,
Devote laudes iugiter perfunde benignas,
Qui mare fundavit, caelum terramque creavit,
5 Omnia qui numero, mensura ac pondere clausit,
Per quem cuncta manent vel per quem cuncta manebunt,
Quae sunt, quae fuerant, fuerint vel quaeque futura.
Ipso iterum magnas domino perfundito grates
Pro tali ac tanto, casto doctoque magistro,
10 Ordine sub digno scripsit qui talia nobis.
Chlodvici regis precibus memorare benignis,
Nomine qui est dignus divino ac munere fretus,
Laudibus almificis, ingenti et mole coruscans.
Cui deus omnipotens multos feliciter annos
15 Hic pie concedat felicia regna tenere;
Cum quo coniugium, prolem cunctosque fideles
Dignetur regere caelorum rector ab axe,
Et post hunc cursum caelestia scandere regna
His tribuat dominus, cunctorum conditor almus.
His ita perlectis curvatis undique membris,
Lector, dignanter haec verba micantia prome:
"Gloria sit patri, solio qui fulget in alto,
Filius aeternus cum quo est et spiritus almus,
Nomine qui trino regnans super omnia solus."

Monumenta Germaniae historica. Poetae Latini medii aevi IV, 3. Ed. K. Stecker. Berolini 1964. s. 915-916.

I.

*Augustin Aurelius ty zbožné poučky sepsal -
učí nás křesťanské víře, ty se teď před tebou stkví.
Na mnohé, na co se zvidavě ptáváš, zde odpověď najdeš,
pokud se k textu vracíš, stále znova jej čteš.
Celé dílo se nezdá být rozsahem přespříliš velké,
skládá se ze čtyř knih, svůj obsah má každá z nich:
první kniha je o zásadách, jež přinesl Kristus,
na něž má člověk dbát, jak to přikázal Bůh:
věci světa a života zde jen užívat smíme
a jenom z věcí věčných lze mít i potěšení.
Na různých věcech a znacích ti předvádí ve druhé knize,
kdy, jak a podle čeho můžeme rozpoznat znak.
Ve třetí knize potom se jedná o slovních znacích:
o slovu, významech slova, též, kterým vyhnout se máš.
Čtvrtá kniha se vrací k tomu, co v předchozích bylo:
co jsou věci, co znaky, jaké jsou významy slov,
jak se má předávat lidem ten význam, jež odhalils v textu,*

*důležitá je řeč, která v té knize nám zní.
Za všechno, co jsi zde četl, ať ve stylu vznešeném, střídmém,
nebo konečně skromném, Bohu vzdej chválu a dík.
Malý, nepatrný a nehodný Angilbert opat
přikázal v pokoře srdce poříditi opis těch knih.
chce je dát králi Ludvíkovi, jenž na boží pomoc
spoléhá, pokorně vládne, zbožně a svatě je živ,
s úpornou pilí své vznešené duše se v noci i ve dne
snaží proniknout taje Moudrosti, posvátných věd.
On má ve věrné lásce i Pána i svého bratra,¹⁴
to o něm říkají zbožní, takovou pověst on má.
Pán Bůh všemohoucí ať dává mu po dlouhá léta
slávu, ochranu svou, lásku, krásu i lesk.*

II.

*Když jsi již přečetl poučení, jež zbožný náš mistr
sepsal, především díky vzdej Stvořiteli a Pánu,
slav jej životem celým a stále mu vzdávej svou chválu:
On je původcem moře, on stvořil nebe i zemi,
všemu stvoření určil rozměr jak mírou, tak vahou,
skrze něj všechno trvá dosud i potrvá dále –
- vše, co je, co kdy bylo, co bude kdy v budoucím věku.
Jenom tomuto Pánu vzdávej vždy znovu své díky
za toho zbožného, učeného a velkého mistra,
který nám tohle všechno ve správném systému sepsal.
Vzpomeň si v přímluvných modlitbách také na Ludvíka krále,
který je hoden chvály, jen do boží přízně se vydal,
je plný cti a slávy a stkví se bohatstvím hojným.
Ať mu Bůh všemohoucí zde na zemi dopřeje dlouhou
vládu po mnohá léta ve štěstí, v rozkvětu, zdaru,
ať tak Ten, který nebesa řídí, Ludvíkovi ráčí
svěřit řízení manželky, dětí a všech věrných duší,
a kéž mu potom, až život zde skončí, dá vystoupit k nebi,
do svého království Pán, ten veliký stvořitel světa.
Když jsi tak pilně četl, až bolí tě zkřivené údy,
čtenáři, nakonec vyřkni, ta skvělá i patřičná slova:
Sláva buď Bohu Otci, jenž trůní ve výši a v jasu,
spolu s ním jest pak Syn a nejinak také Duch svatý-
Bůh, který ve Trojím jménu jsa Jedním kraluje všemu.*

22.

Carolus Magnus et Leo papa (vv. 53-87)

Strenuus ingenio Karolus, sapiensque, modestus,
Insignis studio, resplendens mente sagaci,
55 Nomen et hoc merito Karolus sortitur in orbe.
Haec cara est populis lux et sapientia terris;

¹⁴ Strecker v komentáři k edici: "Ad quem pertineat, non constat. Traube de Pippinio cogitat, quo Angilbertus familiariter utebatur." (MGH Poetae Latini medii aevi IV, 3. s. 916).

- Omne decus pariter famulis, ornatus et omnis
 Exstat, honor populi et plebis spes gloria summa
 Nominis. Hunc olim terris promisit origo
- 60 Tam clarum ingenio, meritis quam clarus opimis
 Fulget in orbe potens, prudens gnarusque, modestus,
 Inluster, facilis, doctus, bonus, aptus, honestus,
 Mitis, praecipuus, iustus, pius, inclitus heros,
 Rex, rector, venerandus apex, augustus, opimus,
- 65 Arbitrarius insignis, iudex, miserator egenum,
 Pacificus, largus, solers hilarisque, venustus.
 Grammaticae doctor constat praelucidus artis;
 Nullo umquam fuerat tam clarus tempore lector;
 Rethorica insignis vegetat praeceptor in arte;
- 70 Summus apex regum, summus quoque in orbe sophista
 Exstat et orator, facundo famine pollens;
 Inclita nam superat praeclari dicta Catonis,
 Vincit et eloquii magnum dulcedine Marcum,
 Atque suis dictis facundus cedit Homerus,
- 75 Et priscos superat dialectica in arte magistros.
 Quattuor ast alias artes quae iure secuntur,
 Discernit simili rerum ratione magistra;
 Doctus in his etiamque modo rex floret eodem.
 Solus iter meruit doctrinae adipiscier omne,
- 80 Occultas penetrare vias, mysteria cuncta
 Nosse, deo seriem revelante ab origine rerum.
 Omnem quippe viam doctrinae invenit et omnem
 Artis opacum aditum secretaque clancula verba.
 Omnia solus enim meruit pius ille talenta
- 85 Suscipere et cunctis praefertur in arte magistris:
 Scilicet imperii ut quantum rex culmine reges
 Excellit, tantum cunctis praeponitur arte.

Monumenta Germaniae historica, Poetae Latini medii aevi I. Ed. E. Dümmler, München 1978, s. 367-368.23.

Einhardus, *Vita Caroli Magni*

25. Erat eloquentia copiosus et exuberans poteratque quicquid vellet apertissime exprimere. Nec patrio tantum sermone contentus, etiam peregrinis linguis ediscendis operam impendit. In quibus Latinam ita didicit, ut aequae illa ac patria lingua orare sit solitus; Graecam vero melius intellegere quam pronuntiare poterat. Adeo quidem facundus erat, ut etiam dicaculus appareret. Artes liberales studiosissime coluit, earumque doctores plurimum veneratus magnis adiciebat honoribus. In discenda grammatica Petrum Pisanum diaconem senem audivit, in ceteris disciplinis Albinum cognomento Alconum, item diaconem, de Britannia Saxonici generis hominem, virum undecumque doctissimum, praeceptorem habuit; apud quem et rhetoricae et dialecticae, praecipue tamen astronomiae ediscendae plurimum et temporis et laboris impertivit. Discebat artem computandi et intentione sagaci siderum cursum curiosissime rimabatur. Temptabat et scribere tabulasque et codicillos ad hoc in lecto sub cervicalibus circumferre solebat, ut, cum vacuum tempus esset, manum litteris effigiendis aduesceret. Sed parum successit labor praeposterus ac sero inchoatus.

26. Religionem christianam, qua ab infantia fuerat imbutus, sanctissime et cum summa pietate coluit; ac propter hoc plurimae pulchritudinis basilicam Aquisgrani extruxit auroque et

argento et luminaribus atque ex aere solido cancellis et ianuis adornavit. Ad cuius structuram cum columnas et marmora aliunde habere non posset, Roma atque Ravenna devehenda curavit. Ecclesiam et mane et vespere, item nocturnis horis et sacrificii tempore, quoad eum valitudo permiserat, impigre frequentabat, curabatque magnopere, ut omnia, quae in ea gerebantur, cum quam maxima fierent honestate, aedituos creberrime commonens, ne quid indecens aut sordidum aut inferri aut in ea remanere permetterent. Sacrorum vasorum ex auro et argento vestimentorumque sacerdotalium tantam in ea copiam procuravit, ut in sacrificiis celebrandis ne ianitoribus quidem, qui ultimi ecclesiastici ordinis sunt, privato habitu ministrare necesse fuissent. Legendi atque psallendi disciplinam diligentissime emendavit. Erat enim utriusque admodum eruditus, quamquam ipse nec publice legeret nec nisi submissim et in commune cantaret.

Monumenta Germaniae historica SS rer. Germ. XXV. Ed. G. H. Pertz et G. Waitz. Hannoverae et Lipsiae 1911. s. 30-31.

24.

Iohannes Diaconus, *Vita Gregorii papae (l. II)*

6. Deinde in domo Domini, more sapientissimi Salomonis, propter musicae compunctionem dulcedinis, Antiphonarium centonem cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit; scholam quoque cantorum, quae hactenus eisdem institutionibus in sancta Romana Ecclesia modulatur, constituit; eique cum nonnullis praediis duo habitacula, scilicet alterum sub gradibus basilicae beati Petri apostoli, alterum vero sub Lateranensis patriarchii domibus fabricavit, ubi usque hodie lectus ejus, in quo recubans modulabatur, et flagellum ipsius, quo pueris minabatur, veneratione congrua cum authentico Antiphonario reservatur, quae videlicet loca per praecepti seriem sub interpositione anathematis ob ministerii quotidianam utrobique gratiam subdivisit.

7. Hujus modulationis dulcedinem inter alias Europae gentes Germani seu Galli discere crebroque rediscere insigniter potuerunt, incorruptam vero tam levitate animi, quia nonnulla de proprio Gregorianis cantibus miscuerunt, quam feritate quoque naturali, servare minime potuerunt. Alpina siquidem corpora, vocum suarum tonitruis altisone perstreptentia, susceptae modulationis dulcedinem proprie non resultant, quia bibuli gutturis barbara feritas, dum inflexionibus et repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, natarali quodam fragore, quasi plaustra per gradus confuse sonantia rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat.

8. Hinc est quod hujus Gregorii tempore cum 48 Augustino tunc Britannias adeunte, per Occidentem quoque Romanae institutionis cantores dispersi, barbaros insigniter docuerunt.

J.-P. Migne. Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 75, 90-91.